

En Kysse-Sekt paa Mors.

Af Forstander F. ELLE JENSEN, Skals.

Enhver kraftig aandelig Bevægelse vil altid have Tilbøjelighed til at give Anledning til Fremkomsten af visse Partidannelser, som vel har deres Udspring i eller i Nærheden af den, men alligevel paa den anden Side ganske misforstaar dens Tanker og i deres ensidige og fanatiske Dyrkelse af enkelte Særmeninger kun bliver en sørgelig Karikatur af den. Kirkens Historie kan nævne mange Eksempler herpaa. Saaledes gik det da ogsaa, dengang de pietistiske og herrnhutiske Vækkelsesbevægelser i Christian VI's Tid søgte at komme det danske Folk i Tale, thi ganske vist antog de takket være deres i Reglen besindige Ledere i det hele og store stilfærdige Former, men der fremstod dog paa sine Steder - navnlig i København i de bevægede Kampaar i 1730'erne¹⁾ - sekteriske Retninger, der især vendte sig mod Statskirken, dens Praksis og dens Geistlighed, som angrebes ud fra løsrevne Skriftsteder. Af en anden Karakter var det Sværmeri, som skal omtales nedenfor, og som saa vidt vides ikke har Paralleller her i Landet, men ogsaa om det gælder det, at det sikkert har sin Rod i Tidens Rørelser, og at det støttede sig paa en højst mærkværdig Bibeludlægning. –

Af Præsterne paa Mors i 1740'erne tilhørte *Halse* i Nykøbing (1741-67.), *Holm* i Vejerslev (1745-58) samt *Wille* og *Knie* i Tødsø (1742-48 og 1748-80) den pietistiske Retning, mens *Rodsted* i Solbjerg (1744-52) stod Herrnhutismen nær²⁾. Om Vækkelser i deres Sogne høres dog intet. Dette var derimod Tilfældet i Ljørslev-Ørding, hvor Præsten *Peder Radich* (1743-60), som i sine Studenteraar var blevet stærkt grebet af Herrnhutismens Krav om den "rene" Menighed, samtidig med, at han havde tilegnet sig den yderliggaaende Pietismes voldsomme Udtryksmaader, ved sine udfordrende Ord og sine haarde Domme ("Ve dig, Ljørslev! Ve dig, Ørding!") fremkaldte stort Røre i Befolkningen. Det kom til kraftige Brydninger mellem ham og hans Tilhængere paa den ene og den øvrige Menighed paa den anden Side, og Forholdet blev snart saa spændt, at Bønderne klagede over ham til Biskop *Broder Brorson* i Aalborg. Skønt denne selv var Pietist og derfor gerne vilde skaane den nidkære Præst, kunde han alligevel ikke billige hans Fanatisme og Opræden overfor anderledes tænkende, og han gjorde sig stor Umage for at faa et taaleligt Forhold til Veje mellem Sjælesørger og Sognebørn. Det lykkedes da ogsaa, om end med Besvær, at faa et Forlig i Stand mellem Parterne, og fra de senere Aar, Radich tilbragte i Embedet, høres der ikke om noget Sammenstød, om end der utvivlsomt stadig har hersket en latent Krigstilstand mellem Præst og Bønder.

Det er sikkert den ved Radich fremkaldte aandelige Bevægelse, der danner Baggrunden for det Sværmeri, hvis Ophavsmand var Gaardmand *Jens Storgaard* i Ørding, thi skønt Kilderne intet melder derom, og de to Mænd blev

bitre Modstandere, er det dog sandsynligt, at det er Præstens Tale om de sande Kristnes indbyrdes Kærlighed, som fra Begyndelsen har givet Stødet til, at den anden kom ind paa de mærkværdige Tanker, han siden gjorde sig til Talsmand for³⁾.

Jens Storgaard, hos hvem Hovmod, Religiøsitet og Erotik synes at have indgaaet en sælsom Forening, var ved Læsning i Skriften kommet til det Resultat, at Mænd og Kvinder, der var genfødt og frigjort ved Jesus og i hans Blod og Saar, frit kunde kysse hinanden i Flæng uden Synd (Rom. 16,16), og som et Bevis for, at han mente, hvad han sagde, praktiserede han aabenlyst sin Lære ude paa Marken med sin Pige Ingeborg, som muligvis var den første, der troede paa Profeten. Han tav heller ikke med sine Meninger overfor andre, og det hjalp ikke, at Radich paatalte dem. Storgaard erklærede overlegent, at de hørte hjemme indenfor de helliges Samfund. Selv følte han sig kaldet til Reformator, og kun han kunde afgøre, hvem der var frelst, og hvem der ikke var det, men Gejstligheden var skriftkluge Verdens-Prædikanter, Fjendens Præster, Baals Profeter og Ypperstepræster. Med saadanne Anskuelse var det heller ikke sært, at han ikke gik i Kirke og haanede dem, der gjorde det, og at han var Modstander af at betale Tiende. Man skulde heller ikke, sagde han, tjene Verdens Børn, saa man f. Eks. tog et Brev med for en af dem, ej heller burde man hjælpe dem, om de trængte til det; var en af dem saaledes veltet med sin Vogn, skulde man ikke yde ham Bistand. Han forsvarede ogsaa Drikken ud fra Mt. 15,17 og Johs. 2,10, og han hævdede, at Djævelen regerede paa Jorden og gav Mennesker, hvad han, vilde (Luc. 4,6); vor Herre kerede sig ikke herom. Skulde han begrunde sine Paastande uden Skriftord, henviste han til sine Følelser, som man burde følge, da Guds Børn ikke kender til nogen Tugt i deres Hjerter, og han afviste dermed Talen om, at der var Forskel paa Kødets og Aandens Gerninger.

Nogen synderlig Tilslutning fik dette underlige Tøjeri naturligvis ikke, men enkelte svaghjernede Personer var der dog, som lod sig imponere af Jens Storgaards selvsikre Opræden. Blandt dem var Pigen *Else Terkildsdatter* fra Vejerslev, som Profeten, der synes at have øvet en vis Indflydelse paa Kvinder, fik fuldstændig i sin Magt, saa hun glemte alt over den nye Lære.

Hvornaar Else, der boede hjemme hos sin Moder, er kommet i Forbindelse med Jens Storgaard, vides ikke, men da det først var sket, blev hun helt og holdent betaget af ham og hans Ord. Formaninger og Advarsler frugtede ikke, og hendes Forhold til Moderen, der forgæves søgte at holde hende tilbage, blev efterhaanden det sletteste mulige. Derfor tog Sognepræsten, Holm, hos hvem hun tidligere havde været i Tjeneste, hende atter ind i Præstegaarden for at kunne have Opsigt med hende, og her gik det da en Tid nogenlunde, men til sidst forlod hun Familien og tog nu Plads direkte hos Jens Storgaard, hos

¹ F. Elle Jensen: Pietismen i Danmark S. 76 ff.

² Se min Afhandl. "Pietismen paa Mors" i Kirkeh. Saml. 6. Række IV Bd., S. 85 ff.

³ Kilderne til efterfølgende Skildring findes i Aalborg Bispeark. Pk. 164 og Biskoppens Kopibog (Landsark., Viborg).

hvem hun efter Davids Eksempel vogtede Faar, ogsaa fordi Herren kaldtes en Hyrde; senere flyttede hun til Gaardmand *Niels Gregersen* i Sundby, der ligeledes sluttede sig til Partiet. Sin Moder besøgte hun ikke mere, da hun jo hørte til Verdens Børn; selv da hun laa paa sit Dødsleje, var hun ikke til at formaa til at gaa til hende; derimod vedligeholdt hun stadig Forbindelsen med Jens Storgaard. Præsten i Solbjerg, Rodsted, søgte forgæves at øve nogen Indflydelse paa hende, men hun udeblev fra Kirken, og hans Formaninger afviste hun med Henvisning til Skriftsteder som Mt. 5,28, Joh. 13,3, 1. Joh. 1,7 og 1. Tim. 1,7 samt til, at Jesus og hans Apostle omgikkes Kvinder, og hun erklærede, at hun ikke vilde afstaa fra sin Mening, om hun saa skulde slaas ihjel paa Stedet. Om sig selv indrømmede hun dog, at hun endnu ikke var fuldkommen og saa fri fra ond Begærlighed, at hun kunde kysse en Mand uden Synd. Men da hun stadig principielt fastholdt sine Anskuelse, nægtede Rodsted hende Adgang til Nadveren. Det var i 1752, fra hvilket Aar de første Aktstykker Sekten vedrørende dukker op.

Nu klagede Else til Biskoppen, og sammen med Niels Gregersen søgte hun Foretræde for ham for at tale sin Sag. Brorson, der fik det Indtryk af hende, at hun i Bunden var et velmenende, om end vildført Menneske, fik hende til at love at tie med sine Meninger, saa længe hun ikke selv følte sig "fuldkommen", og i det Haab, at dette aldrig vilde ske, og at hun, naar hun tav, ikke vilde vække nogen Forargelse i Menigheden, gav han Tilladelse til hendes Altergang.

Men det var ganske umuligt at holde Elses Meninger skjult; naturligvis havde alle kendt dem, allerede før hun rejste til Biskoppen, og Folk troede - utvivlsomt dog med Urette -, at hun stod i et utilladeligt Forhold til sin Husbond.

Efter Brorsons Ordre indfandt hun sig nu i Præstegaarden for at blive overhørt før Altergangen, og hun kunde ogsaa, efter hvad Niels Gregersen, der ledsagede hende, skrev til Biskoppen, svare paa Rodsteds Spørgsmaal, men da han saa spurgte hende, om det var syndigt, at en Mand og en Kvinde kyssede hinanden, erklærede hun, at efter hendes Forstand paa Bibelen (Rom. 16,16), var dette ikke Tilfældet, naar det skete med en ren Samvittighed, og Hjerterne ved Jesu Blod var rensed fra enhver Begæring og sammenbundet af Frelseren. Hun vilde ikke dømme dem, der handlede saaledes, om end hun selv endnu ikke var naaet saa vidt. Rodsteds Tilbud om at undervise hende afslog hun, han kunde ikke lære hende noget, og hun var ikke bundet af Budene (1. Tim. 1,9), thi i saa Fald var hun et Verdens Barn, og hun vilde ikke lade noget af de Skriftsteder, Præsten anførte, gælde. Følgen var, at Rodsted fastholdt sin Afvisning af hende fra Nadveren.

Derefter havde han, Holm og Radich en Sammenkomst med Storgaard, der var meget forbitret over, at Holm havde kaldt ham en Horebuk i Hjetet. Vilde han tilbagekalde de Ord, sagde han, kunde han let faa Else til at skifte Mening, men det nægtede Præsten, idet letfærdige Kys røbede et horagtigt Sind. Man skiltes uden noget Resultat, og Rodsted indberettede derefter til Aalborg, hvorledes Sagens Stilling var, og bad Biskoppen om at gribe ind, da Situationen syntes ham alvorlig og kunde ende i hvad som helst.

Saaledes var Forholdene, da Rodsted samme Aar (1752) blev forflyttet til Sejerslev og afløstes af Sønderjyden *Niels Overbech* (1752-59), som bl.a. havde studeret i Jena og været Lærer ved Garnisons Skole i København; han har nærmest ogsaa været herrnhutisk paavirket.

Ved sin første Samtale med Else følte Overbech sig stærkt grebet ("til Taarer") af hendes umiddelbare og religiøse Sind, men ogsaa slaaet af hendes Paastaaelighed, og han erfarede hurtigt, at der intet var at stille op med hende. Kunde hun ikke klare for sig, sagde hun kun: "Jeg forstaa det ikke!", og henholdt sig ellers til Rom. 16,16. Hun blev saa indkaldt til Kristi Himmelfartsdag (1753) at møde i Sundby Kirke for i Degnens og Medhjælpernes Nærværelse at høre et Brev om hendes Sag fra Biskoppen, hvorefter hun blev spurgt, om hun vilde rette sig efter dets Indhold. Hun svarede, at hvis hun kunde, vilde hun lyde Bispens som al øvrighed, men sin Vildfarelse vilde hun hverken tilstaa eller afbøde, og hun vilde kun love ikke at udbrede sine Meninger, hvis ikke Herren forlangte noget andet. Sin Bekendelse, som hun ikke under sin Saligheds Forlis kunde tage tilbage, saa hun gerne blev tilstillet Biskoppen, og hun vilde gerne lide Straf efter Guds og Kongens Lov, om den ikke var i Overensstemmelse med Skriften.

Man var altsaa stadig lige vidt, men efter Brevveksling med Brorson og ifølge dennes ønske gjorde Overbech i Sommerens Løb igen et Forsøg paa at omstemme Else, idet han bl.a. prøvede at forklare hende hendes Misforstaaelse af Skriften, men hun lod ham "med Latter" vide, at hun ikke vilde svare herpaa, selv om hun nok kunde. For øvrigt begærede hun ingen Samtale med ham, men hun vilde udstaa den Straf for sin Bekendelse, som Loven foreskrev. Tugthuset skræmmede hende ikke; hun vilde gerne lide for Herren, som havde lidt saa meget for hende. Tilslidst bad Overbech hende dog endnu en Gang tænke sin Sag igennem og saa komme igen om et Par Maaneder, men hertil erklærede hun, at det behøvede hun ikke, han skulde faa Besked i Morgen. Næste Dag kom hun saa igen og forlangte da kun - antagelig efter sine Venners Raad - en skriftlig Begrundelse for sin Afvisning fra Nadveren, og hvad hun egentlig anklagedes for. Dette nægtede Præsten, og han havde derefter ikke andet at gøre end meddele sin Biskop, at han intet havde opnaaet.

Men Brorson vilde ikke opgive endnu, og han opsatte derfor seks Spørgsmaal, som Overbech skulde forelægge Else, thi det var hans Haab, at om hun svarede paa dem, maatte hun som et kysk Menneske skamme sig ved at have ført forfængelig Tale. Hans gode Tro stammede sikkert fra det Indtryk, han havde faaet af hende, da hun var hos ham, og han paalagde Præsten ikke at blive utaalmodig, men vedblive at bede for hende og sagtmodigt og kærligt undervise hende. Derimod frygtede han for hendes Kysseselskab og for, at Sagen skulde udvikle sig til Græmmelse og Hjertesorg for Guds Børn, saadan som det skete ved Familien Butlar i Tyskland⁴).

De seks Spørgsmaal lød: 1) "Om hun og enhver sand Kristen kan grangivelig kende uden Tvivl og uden Frygt

⁴ I Tyskland vakte en pietistisk Sværmerse, *Eva Butlar* (1676-1717), stor Opsigt ved efter at være bleven skilt fra sin Mand at danne et Samfund, hvor man forventede Tusindaarsrigets nære Komme og i Religionens Navn hengav sig til Udsævelser.

for at fejle, dem som er, og dem som ikke er rensset i Jesu Blod. 2) Om de, der er rensset, aldrig kan tage fejl og falde. 3) Om Mænd og Kvinder, som er rensset, kan komme til Himlen uden Kyssen. 4) Kan ikke den urene Aand friste og føre nogle til Urenhed ved Mundens Kyssen? 5) Hvad umisteligt godt der er i Kys. 6) Hvad ubodelig Skade der sker, naar der ikke kysses.”

Men Else holdt ved sit. Ved en privat Samtale hos Overbech henholdt hun sig kun til sine tidligere Udtalelser og frabad sig videre Forhandling med ham, og stort bedre gik det ikke, da hun atter indkaldtes til at møde for Medhjælperne i Sundby Kirke 18. Søndag efter Trinitatis. Her paahørte hun Spørgsmaalene med Latter, men svarede ikke et Ord paa dem, idet hun skød sig ind under, at hun kun var en enfoldig Kvinde og i øvrigt henviste til 2. Tim. 2,2-3. Antagelig har hendes Venner staaet bag ved hendes Optræden. Dog sagde hun, at om øvrigheden krævede det, vilde hun nok svare, men hun tav, da man spurgte hende, om da Biskoppen ikke var øvrighed.

Man var nu kørt fuldkommen fast, og det lader til, at Overbech efter dette har villet se Tiden an. Ved Paasketid 1754 kom saa Niels Gregersen til ham og spurgte til Sagens Stilling, men Præsten vilde naturligvis, som Landet laa, ikke antage Els e til Altergang. En Tid efter tog hun imidlertid Plads hos en anden Mand i Sundby, men der var hun kun nogle Dage, hvorefter hun forlod Sognet, og Overbech kunde saaledes ikke give sin Biskop nogen tilforladelig Besked, da han i Juni spurgte til Else Terkildsdatters ”synderlige Handel”, og hvad Udfald den havde faaet.

Else var imidlertid rejst til sit Hjemsgn, Vejerslev, og her maa det være lykkedes hendes gamle Husband, Præsten, som hun aabenbart har haft en vis Respekt for, at

faa hende talt til Rette, thi af en Skrivelse fra Biskoppen til Holm⁵) ses det, at denne har meldt, at hun er blevet antaget til Nadveren. Hvad der saa ellers er foregaaet i Mellemtiden, om det er Præstens Ord alene, der har paavirket hende, eller der først er sket et Brud mellem hende og Jens Storgaard, vides ikke, men i alt Fald høres der ikke mere til Sagen, og man maa derfor gaa ud fra, at Else Terkildsdatter nu endelig fuldstændig har opgivet sine besynderlige Meninger.

Ogsaa Jens Storgaard forsvinder nu fra Skuepladsen, saa han sikkert er faldet om ikke til Ro, saa dog til Føje, og da der heller ikke, saa vidt det fremgaar af Bispearkivet, berettes mere om de andre Sværmere, tør det utvivlsomt tages som et Vidnesbyrd om, at den mærkelige Kysse-Sekts Dage var talt, og at den har opløst sig i intet. Dens menige Medlemmer har sikkert, som det i Reglen er Tilfældet med den Slags Mennesker, været i god Tro og har ment at kunne udlæse deres Anskuelse af Bibelen - i alt Fald gælder dette for Elses Vedkommende -, en anden Sag er det saa, at Religiøsitet og Verdslighed optræder i en uappetitlig Blanding hos dem, og at de forsvarede deres Standpunkter ved en mildest talt højst ejendommelig Skriftfortolkning, som kun kunde vise, hvor lidet fortrolige de i Virkeligheden var med Bibelens og Kristendommens Aand. Den mest begavede har sikkert selve Profeten, Jens Storgaard, været, og han har næppe været uden Førerevner, men paa den anden Side synes han ogsaa at have været den, hos hvem det verdslige Indslag har gjort sig stærkest gældende; han har vistnok ikke været nogen tiltalende Personlighed. Mærkeligt er det kun, at det lykkedes ham at faa nogen til at høre paa det underlige Galimatias, han prædikede.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1944, side 118-127)

⁵ Biskoppens Kopibog 16/8 1754.